

Universiteit
Leiden
The Netherlands

De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Bree, J.T.L.M. van

Citation

Bree, J. T. L. M. van. (2015, June 24). *De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957*. Uitgeverij Conserve, Schoorl. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33647>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/33647> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Bree, Han van

Title: De geest van het Oude Loo. Juliana en haar vriendenkring 1947-1957

Issue Date: 2015-06-24

Juliana poseert voor de brug naar het Oude Loo.

De rol van Juliana: theeschenkster en boegbeeld

Wat koningin Juliana van de conferenties oppikte, kan moeilijk worden nagegaan zolang de archieven gesloten blijven waarin haar brieven en dagboeken liggen opgeslagen.¹ Maar uit andere bronnen wordt wel duidelijk dat Juliana van de bijeenkomsten genoot en geen kans voorbij liet gaan om op het Oude Loo aanwezig te zijn. En meer dan dat: zij ontving op vrijdagochtend de deelnemers en zwaaide ze op zondagmiddag ook uit.²

De bijeenkomsten en vooral het informele karakter ervan waren waardevol voor Juliana, zoals beschreven werd door A. Prins van Wijngaarden in een tijdschrift van de Rotary.

Juist H.M. geniet van de mogelijkheid nu eens mens onder de mensen te zijn, en in een persoonlijk gesprek met vele der deelnemers uiting te geven aan Haar belangstelling voor de brandende vragen, die allen hier te samen had gebracht. De ontvangst op de binnenplaats en later het afscheid op de brug over de slotgracht, waarbij de Koningin tegenwoordig was, moeten dan ook worden gezien behalve als die van gastvrouw, tevens als het verlangen om de deelnemers persoonlijk te begroeten en evenzo om persoonlijk afscheid van hen te nemen. De taak door Haar vervuld is hoog en geestelijk.³

Verderop in hetzelfde artikel staat over de conferentie van augustus 1953: 'Het Oude Loo is een mogelijkheid door God geboden en de uniekheid van deze mogelijkheid blijkt zeker het duidelijkst uit het feit dat Vorstin en Volk daarin tezamen zijn, *zoals zij nooit en nergens anders tezamen zijn*. Hiermede wordt dan bedoeld alléén als kinderen van God'.³

Ook elders werd gewezen op het belang van de conferenties voor de vorstin. 'Haar persoonlijkheid en haar duidelijk waarneembare vreugde als gewoon mens te vertoeven temidden van gelijkgestemden, bracht niet alleen sfeer, maar gaf een bijzondere inhoud aan het samenzijn. Hier was een persoonlijk contact tussen onze vorstin en een door eenzelfde ideaal bezielde groep harer onderdanen, in een geestelijke verbondenheid bijeengebracht, – een contact, dat in het dagelijkse leven zelden tot stand kan komen.'⁴

In een artikel over de conferentie van mei 1953 wees deelnemer Frater

Smid er eveneens op dat Juliana's aanwezigheid op het Oude Loo door haar en de deelnemers als zeer speciaal werd ervaren.

Het was stellig inspirerend dat de Koningin voortdurend actief deelnam aan de conferentie, maar op haar beurt werd zij ook zelf zichtbaar geïnspireerd door de geest die deze conferentie beheerste. Het moet mij van 't hart dat ik nu ook uit persoonlijke ervaring getuigen kan hoezeer de bij de troonsbestijging gesproken woorden: 'wie ben ik.....' één voortdurende bevestiging ontvangen in een levenshouding, die iedere minuut getuigt hoe hoog onze Koningin haar taak ziet waartoe zij zich als door een genade geroepen weet.⁵

In een West-Duits blad werd beschreven hoe Juliana de conferenties beleefde. 'Inmitten der Gästeschar, gewollt unbeachtet und gerade deswegen still verehrt, nimmt Hollands Königin an den Vorträgen und Diskussionen teil. Wenn Pausen eingeschaltet werden, ist sie die erste hinter dem improvisierten Buffet, gießt Tee ein und wacht darüber, dass ihren Gästen Erfrischungen zur Verfügung stehen. Unermüdlich, ein Vorbild des Dienens, einer Gastfreundschaft, die zum unvergesslichen Erleben wird.'⁶

Op het Oude Loo kon de 'dienende' Juliana vergeten dat ze koningin was. Zittend in de vensterbank luisterde ze naar de lezingen. Haar ogen gericht op een breiwerkje, zodat ze zich beter kon concentreren. Als het nodig was, sjouwde ze met stoelen en schonk ze drankjes in. Ze praatte met iedereen, bekenden en onbekenden, en toonde zich geïnteresseerd in allerlei verhalen. Zo vertelde Beep de Vries dat zij op een van de conferenties tijdens een maaltijd tegenover Juliana zat. Een andere tafelgenoot liet zich ontvallen ooit verliefd te zijn geweest op de zus van Beep. Toen Juliana dat hoorde, vroeg ze de man in kwestie het hemd van het lijf over die jeugdliefde in de Tielerwaard. Ze wilde precies weten hoe dat toen gegaan was.⁷

Juliana deed nadrukkelijk mee aan de discussies en was – zoals gezegd – op de allereerste conferentie zelfs een van de sprekers geweest. De teneur van haar toespraak week niet wezenlijk af van die van andere inleiders of van de uitgangspunten van de conferenties zoals geformuleerd door Kaiser. Centraal stond het herstellen van de band met God, zonder dat concreet gemaakt werd hoe dat moest. Daar waren ook geen regels voor. Het ging om een dieper weten, een diep gevoeld geloven.

Volgens Gilles Quispel, een van de inleiders in mei 1954 en een goede bekende van de koningin, vond Juliana in de groep rond het Oude Loo vooral vriendschap en genegenheid.⁸ Ook benadrukte hij dat de vorstin zich niets wijs liet maken. Aan het einde van conferentie van januari 1955 werd hem telefonisch verzocht naar Apeldoorn te komen. Een van de sprekers op die conferentie, de Brit Tudor Pole, vertelde daar in kleine kring allerlei sterke verhalen. Zo was hij er door bovenzinnelijke waarneming van overtuigd dat er onder de muren van Istanbul rijke schatten verborgen lagen. Hij hoopte dat

de koningin hem wilde helpen die op te sporen. Juliana had daarop Quispel ontboden om te horen hoe die erover dacht. Hij adviseerde echte deskundigen te raadplegen, zoals de befaamde Britse kunsthistoricus Kenneth Clark. De volgende dag liet Juliana de Utrechtse hoogleraar weten dat ze niets zou ondernemen voordat zij met Clark contact had gehad. Die reageerde zeer negatief en daardoor liep het, in de woorden van Quispel, ‘met een sisser af’.⁹

Tegenover het beeld van Quispel stond het zweverige imago dat Juliana, wellicht mede dankzij *Het Parool*, bij sommigen had. Een conferentieganger had immers ‘tot zijn grote verbazing [...] moeten vaststellen dat de koningin “niets mallotigs of mysterieus had”!’ Fentener van Vlissingen, die de verwondering had opgetekend uit de mond van de baas van zijn kliniek, meende dat de man ‘kennelijk alléén naar de kwaadsprekers en nog nooit naar één harer redevoeringen geluisterd’ had.¹⁰

Absentie

Als het enigszins kon, was Juliana aanwezig op de Oude Loo-conferenties. Maar soms waren er verplichtingen als staatshoofd en/of echtgenote en moeder die voorrang hadden. Op vrijdag 16 november 1951, de eerste dag van de tweede conferentie, was de koningin in Delft. Daar kreeg prins Bernhard een eredoctoraat aan de Technische Hogeschool.

Op 30 mei 1953 woont Juliana in Den Haag het huwelijk bij van gouvernante jonkvrouwe C.J.L.M. Sickinghe met jonkheer A.J. de Beaufort. Daardoor kan ze niet aanwezig zijn op de tweede dag van de Oude Loo-conferentie.

Juliana moest op 30 mei 1953 de lezingen van Maeder en Walker aan zich voorbij laten gaan. Zij woonde die zaterdag in Den Haag het huwelijk bij van gouvernante jonkvrouwe C.J.L.M. Sickinghe met jonkheer A.J. de Beaufort. De prinsessen Beatrix en Irene waren bij die gelegenheid bruidsmeisje. Op 31 januari 1954 vierde prinses Beatrix haar zestiende verjaardag thuis op paleis Soestdijk. Op die zondag was Juliana dan ook niet aanwezig bij de lezing van prof. Van Brakell Buys over de mysticus Eckhart. Wilhelmina zou die lezing evenmin bijwonen, want ook zij ging naar het feestje van haar jarige kleindochter.

Juliana moest, ongetwijfeld tot haar leedwezen, de volledige achtste Oude Loo-conferentie verstek laten gaan. In augustus 1954 was ze met prins Bernhard en de prinsessen Beatrix en Irene namelijk te gast op de *Agamemnon*. Op uitnodiging van koning Paul en koningin Frederika van Griekenland maakten de Oranjes samen met een keur aan andere vorstelijke personen een cruise over de Griekse wateren.

Maar in principe plande Juliana haar werkzaamheden en vakanties zo dat ze op het Oude Loo aanwezig kon zijn. Eind augustus 1955 was ze precies op

tijd weer terug van een vakantie met haar moeder. Juliana was samen met Wilhelmina van 8 tot 25 augustus in Noorwegen geweest. Zij had in die tijd hooglopende ruzie met prins Bernhard, een echtscheiding dreigde en ze ging zonder hem op vakantie. Maar ze was weer present toen op 26 augustus de elfde Oude Loo-conferentie begon.

Gastvrouw

Een conferentie in aanwezigheid van de koningin, die ook de gasten ontving op het door haar 'ter beschikking gesteld' kasteel¹¹ – dat alles wekte op zijn minst de suggestie dat Juliana als 'gastvrouw' optrad. In eerste instantie hadden de voorbereiders ook met zoveel woorden gezegd dat de vorstin de gastvrouw wás. In de aanloop naar de eerste conferentie, eind juli 1951, meldde Kaiser: 'H.M. de Koningin wenst zelf Gastvrouw te zijn'.¹² Ook stond in de handleiding voor bezoekers van die eerste conferentie onder punt 5 te lezen: 'Wanneer U nog vragen heeft, kunt U zich wenden tot Mevrouw van Heeckeren van Molecaten Jr., die onze gastvrouw ter zijde staat'.

En die gastvrouw was uiteraard niemand anders dan Juliana. Maar na de eerste conferenties en de gesprekken van enkele voorbereiders met minister-president Willem Drees kwam in die opvatting verandering. Dat bleek niet alleen uit een wijziging in de tekst van de uitnodiging voor de conferenties, maar ook uit het feit dat de voorbereiders tegenover derden benadrukten dat Juliana niet de gastvrouw was. Dat merkte C. Sypkens uit Amsterdam, die de bijeenkomst van mei 1953 had bijgewoond en daarover een artikel wilde schrijven voor het *Mazdaznan Tijdschrift*. In een reactie op de concepttekst meldde Frans Mijnsen hem: 'Het is de wensch van H.M. de Koningin, dat zij niet optreedt als gastvrouw, hetgeen zij in werkelijkheid ook niet is'.¹³ Het gepubliceerde artikel eindigde dan ook met de simpele constatering: 'H.M. de Koningin woonde de Bijeenkomsten bij'.¹⁴ Meer niet.

In een ander artikel werd het aldus geformuleerd: 'Ten onrechte is wel eens de indruk gevestigd dat deze bijeenkomsten een door Haar geleid geestelijk werk zou zijn. Niets is echter minder waar'.¹⁵ Aan dergelijke nuanceringen gingen vaak uitgebreide briefwisselingen vooraf. Zo corrigeerde Kaiser een artikel van E. Frater Smid, waarin ook de rol van de koningin ter sprake kwam. 'Niet de koningin ontvangt de deelnemers', zo liet Kaiser weten, 'maar de voorbereiders. De deelnemers zijn ook niet de "gasten" van de koningin, maar de Oude Loo Bijeenkomst is in haar geheel gast van de koningin in zoverre de beschikbaarstelling van het kasteel dit betekent. Ik heb er dus van gemaakt: de koningin "begroet".' Kaiser lichtte vervolgens nog eens toe hoe het precies zat: 'De verhouding Koningin – Het Oude Loo is uiteraard vol betekenis, maar juist daardoor ontstaat licht misverstand, en herhaaldelijk hebben wij verslagjes in dien zin moeten wijzigen, dat uitkomt hoe de verhouding is. [...] Vooral de VKK (Bisschop Vreede) en de Theosofen zijn hierin nogal vervelend en hardnekkig geweest. Maar de koningin zowel als wij, voorbereiders, staan erop dat dit klaar en zuiver wordt gehouden'.¹⁶

Mgr. Vreede had een artikel geschreven voor een Engelstalig blad. Daarin had hij de loftrompet gestoken over Juliana. 'The Queen, with all her innate and consecrated majesty, was simplicity itself, considered herself as one of the participants and expressed repeatedly how delightful this holiday was to her.'¹⁷ Kaiser had ernstige bezwaren tegen dit soort formuleringen. Volgens hem, zo liet hij Vreede weten, was Juliana 'werkelijk slechts als deelnemer aanwezig, niet uit hoofde van een functie, maar uit louter persoonlijk enthousiasme'.¹⁸

Ingrid Fjellander schrapte op instigatie van de voorbereiders veel verwijzingen naar Juliana in een artikel dat zij over de conferenties had geschreven. Tot tevredenheid van Kaiser. 'Es freut mich sehr dass Sie verstehen, wie viel daran liegt dass man Das Alte Loo wirklich als geistiges Zentrum anerkennt, und gerade deshalb die Königin nie anders als "Mensch unter Menschen" teilnehmen kann! Wo findet man in der Welt eine internationale Gruppe von Menschen aller Art und Klasse, wo ein regierender Fürst in mitten der Menschen, als Mensch gegenwärtig ist, und real teilnimmt. Und wie ernst und von ganzen Herzen tut Sie es, nichtwahr?'¹⁹

Vaker nog gaven publicaties waarin Juliana ter sprake kwam aanleiding tot discussie achteraf. Zo was Kaiser allerminst gelukkig met het gedicht *Het Oude Loo* van ene 'Bhakta', afgedrukt in het maandblad van de Broederschapsfederatie.²⁰

*In 't hart der Lage Landen
Tussen eeuwenoud geboomt',
Daar staat een schoon kasteelken;
De Burchtvrouw wijs en vroom.*

*Daar zamelt zich telkenjare
Alom deez' Edele Vrouwe
Een steeds weer nieuwe schare
In ned'rig Godsvertrouwen*

*Er komt een Zegeninge
Uit dat kasteelken voort;
De vrede aller dingen
Vindt daarin zijn geboort'.²¹*

Bij hem viel met name de zinsnede 'Alom deez' Edele Vrouwe' verkeerd. Hij beklaagde zich over de centrale rol die in het gedicht en daarmee op de conferenties voor koningin Juliana was weggelegd. 'Wat het gedichtje betreft, ach het is vriendelijk en bescheiden bedoeld. Blij waren we er niet mee, vooral omdat het toch helaas weer suggereert wat niet waar is, en wat H.M. de Koningin ook niet wil, namelijk dat men zich daar rondom h  ar (hoofdletter wil zij   ok niet) zou scharen.'²²

In de correspondentie over een artikel dat Daur voor *Freies Christentum* over de conferenties had geschreven, kwam eveneens de volgens Kaiser fout geïnterpreteerde rol van Juliana als 'gastvrouw' aan bod omdat de conferenties op 'haar' kasteel plaatsvonden. Ingewikkeld lag het wel, want volgens Kaiser was het formeel niet onjuist dat de sprekers de gast waren van de koningin, maar het schaadde de hoge, geestelijke onafhankelijkheid van de conferenties wanneer dat benadrukt werd.²³

Er werd dus alles in het werk gesteld om de rol van Juliana op de conferenties te minimaliseren. Blijkbaar hadden de aanmaningen van minister-president Willem Drees op dit vlak wel degelijk effect gesorteerd, maar onduidelijk is of dat ook tot hem en andere leden van het kabinet doordrong. Overigens hoefde de vorstin zich volgens Kaiser niet te rechtvaardigen voor het ter beschikking stellen van haar kasteel voor de conferenties. 'Wij moeten toch wel nooit vergeten, dat dit een ontvangst in besloten gezelschap is. En zoals het denkbaar was, dat Zij Het Oude Loo beschikbaar zou stellen voor een bijeenkomst van oud-strijders, of een of andere kerkelijke landdag, waarbij Zij verscheen of een klein aandeel in de activiteit had, zonder dat dit maar kortweg tot Haar Werk verklaard zou worden, zo is Haar sympathie voor de OL-bijeenkomsten toch maar niet rechtvaardiging van allerlei bemoeïing door derden?'²⁴

Geen protocol

Veel sprekers en gasten bleven, ondanks de uiterlijke koerswijziging na de tweede conferentie, de vorstin toch als gastvrouw zien. Of op z'n minst als iemand die een centrale rol speelde. Tegelijkertijd was Juliana iemand tegenover wie geen speciale houding mocht worden aangenomen. Ze diende te worden behandeld als iedere andere deelnemer. De gasten kregen vooraf geen instructies over protocol en, zo herinnerden conferentiegangers zich, niemand zei in de wandelgangen 'majesteit' tegen Juliana, die gewoon zelf 'de chocolademelk inschonk'.²⁵

Er werd nadrukkelijk gesteld dat er tijdens de conferenties geen sprake was van hofprotocol. Zo onderstreepte Kaiser tegenover inleider Kenneth Walker voorafgaand aan de vierde conferentie van mei 1953 dat alles 'quite informal' zou zijn. 'There is no court-etiquette.'²⁶ Maar de aanwezigheid van Juliana was natuurlijk toch speciaal. Inleiders begonnen wel degelijk met 'majesteit' als de vorstin zich, al dan niet breiend, onder het gehoor bevond. Dus zo 'gewoon' was Juliana dan toch ook weer niet. Zeker buitenlandse sprekers en gasten ervoeren Juliana's betrokkenheid als bijzonder. Tudor Pole was dankbaar de 'guest of Her Majesty The Queen at Apeldoorn' te hebben mogen zijn.²⁷ Een andere spreker, André Tolédano, sprak van een 'undertaking, under the patronage of your great Queen'.²⁸ 'I am most grateful to Her Majesty Queen Juliana and to you all for the happiness I enjoyed and the spiritual benefit I received', aldus Phiroozshah Mehta.²⁹ De Indiër zou na een volgende conferentie opnieuw zeer positief over het Oude Loo en over de rol van Juli-

ana schrijven. 'Amongst the factors making for this is Her Majesty Queen Juliana, whose spiritual influence and gracious personality are altogether remarkable in the modern world.'³⁰ Dürckheim roemde eveneens 'die so warme und alles umhütende Persönlichkeit der Königin'.³¹

Het is logisch dat een koningin die dicht bij de organisatie stond, indruk maakte op de gasten. Juliana's betrokkenheid – evenals de verschijning een enkele keer van de oude koningin Wilhelmina – werd als bijzonder gezien: 'de bezielende aanwezigheid van onze lieve vorstinnen maken zo'n conferentie tot iets onvergetelijks'.³² De rol van de vorstin werd zelfs als iets mythisch ervaren: 'de actieve deelname van H.M. de Koningin deed denken aan een samenkomst die onder leiding van de vermaarde Indische koning Ashoka moet hebben plaatsgevonden'.³³ Ashoka leefde van ca. 304 tot 232 voor Christus. De vegetarische vorst predikte geweldloosheid. Hij wordt gezien als promotor en beschermer van het boeddhisme, dat onder zijn heerschappij uitgroeide tot een wereldreligie. In 250 voor Christus riep hij een grote boeddhistische raadsvergadering bijeen. Na afloop van die samenkomst werden groepen monniken uitgezonden tot aan Griekenland en Egypte toe. Ashoka geldt als het toonbeeld van een vredesgezinde en rechtvaardige koning, die in de 37 jaar dat hij regeerde het beste met zijn volk voorhad.³⁴

Een soortgelijke vergelijking met een 'koning-priester' om de bijzondere positie van Juliana aan te duiden, werd vaker gemaakt. 'I have always been struck by the extraordinary personality of H.M. Queen Juliana as a conscious symbol of the "King-Priest" and I feel deeply the privilege offered to me to join the group that has been founded under Her inspiration.'³⁵ Anderen spraken eveneens in sacrale termen over Juliana. Bisschop Vreede liet weten nog altijd onder de indruk te zijn van de (derde) Oude Loo-conferentie en vooral 'de persoonlijke aanwezigheid van H.M. maakte deze belevenis, niet in werlidsen, maar in geestelijke zin nog aanmerkelijk dieper. Inderdaad verhief Haar geconsacreerde persoonlijkheid (hoe eenvoudig Zij ook optrad of misschien juist door die eenvoudigheid) deze bijeenkomsten tot een ongekend hoog peil'.³⁶

Een andere gast stelde dat Juliana was 'doing such wonderful work for the spiritual awakenment of humanity and for the realization of world peace'.³⁷ Tot het koor van bewonderaars van de koningin en haar betrokkenheid bij de conferenties, hoorde ook de in Scheveningen wonende Amerikaan Arthur J. Mekeel. Na de Oude Loo-conferentie van februari 1955 schreef hij dat als alle wereldleiders dezelfde instelling hadden als Juliana, de mensheid niet bang hoefde te zijn voor de toekomst.³⁸

Meer buitenlandse gasten meenden dat Nederland zich gelukkig mocht prijzen met een koningin als Juliana. Een Deense deelneemster vroeg zich af 'of Nederland wel weet, welk een voorrecht het is een vorstin te bezitten, die als mens tussen de mensen deze weg verkiest te volgen'.³⁹ Margarita Katz uit Berlijn was een soortgelijke mening toegedaan. 'Glücklich das Land, in dem es ein "Oude Loo" geben kann, das gleichzeitig auch die hohe Menschlichkeit und Geistigkeit seiner Königin repräsentiert'.⁴⁰

Juliana's aanwezigheid op de conferenties zal voor velen een extra stimulant of zelfs de belangrijkste reden zijn geweest om naar Apeldoorn te gaan – hoezeer zij dat zelf betreunde. Volgens een schrijven van Kaiser had zelfs 'het overgrote deel der deelnemers' een te sterke neiging 'om te gaan luisteren naar "personen", en natuurlijk vooral naar H.M. de Koningin; iets waar zij zelf zo'n hekel aan heeft'.⁴¹ Vervelend, maar onvermijdelijk.

Bekritiseerd boegbeeld

En enigszins dubbel ook. 'The presence of Her Majesty is a luxury which proves too strong for many ambitious little souls.'⁴² De aanwezigheid van de koningin was voor de conferenties zowel een zegen als een vloek. Een nadeel was dat vanwege mogelijke politieke complicaties niet alle gewenste sprekers konden worden uitgenodigd, zoals de Indiase ambassadeur in Moskou Sarvepalli Radhakrishnan. Ook waren er extra veiligheidsmaatregelen nodig en hield de BVD een oogje in het zeil.

Het Oude Loo kreeg dankzij Juliana natuurlijk wel extra aandacht en trok extra belangstellenden. Haar betrokkenheid gaf de bijeenkomsten een extra dimensie. Een van de deelnemers aan de elfde conferentie, van augustus 1955, omschreef het als volgt: 'De aanwezigheid van de Koningin, juist omdat zij hier niet anders wilde zijn en was dan een medemens, dat zijn eigen weg naar God zoekt, heeft de innerlijke betekenis van deze Bijeenkomst voor ons nog diepere zin gegeven'.⁴³

Intern bestond er echter nogal wat onvrede over het gemak waarmee de vorstin allerlei in de ogen van de voorbereiders ongewenste gasten uitnodigde. In een notitie gaf Kaiser te verstaan dat de 'kwaadwilligen' die het Oude Loo hadden bezocht, 'practisch alle door de familie van Oranje [...] geïntroduceerd, om niet te zeggen: opgedrongen' waren.⁴⁴ Dat leidde er zelfs toe dat voor Juliana, 'die altijd weer zoveel narigheid aanhaalt door adders aan haar hart te drukken', soms geheim werd gehouden wie er zouden komen spreken.⁴⁵ De koningin liet zich duidelijk niet leiden en nodigde gewoon iedereen uit die zij erbij wilde hebben of van wie zij dacht dat ze het leuk zouden vinden.

Tot afgrijzen van Kaiser, die alleen maar mensen met de juiste ingesteldheid op het Oude Loo wenste. Tot de 'adders' behoorde volgens hem onder meer Nelly Smitt-Avis, de particulier secretaresse van Juliana. Die was naar zijn stellige mening door de koningin uitgenodigd 'om van het gezeur af te zijn'.⁴⁶ Smitt-Avis had zich de woede van Kaiser op de hals gehaald door onder meer de lijst met genodigden voor de tweede conferentie, die bestemd was voor de BVD, aan niet nader genoemde derden ter inzage te geven.⁴⁷

Kaiser gaf meerdere keren uiting aan zijn ongenoegen jegens 'de beide dames appelsientje'.⁴⁸ Hij was van mening dat Juliana en Wilhelmina de conferenties en de voorbereiders niet voldoende verdedigden tegen aanvallen van buitenaf, zo maakte hij de vorstin onomwonden duidelijk.

Telkens en telkens heb ik stelling moeten nemen tegen ‘wensen en bezwaren’ van de zijde van U en van Prinses Wilhelmina, die alle slechts beëogden een verloochening van de doelstelling door een aanpassing aan de er zich mee bemoeiende instanties van kerkelijke en politieke aard. Tweemaal ben ik – en de andere voorbereiders in mindere of meerdere mate – niet alleen door de vijandige, verdachtmakende, schijnheilige, intriges van genoemde instanties in een vals daglicht gesteld. Daartegen is geen afdoende stelling genomen. Integendeel, het was de wens van U en van Prinses Wilhelmina beide keren ettelijke personen als gast uit te nodigen, van wie tevoren vaststond, dat zij slechts als dwarskijkers en verdeeldheid-zaaiers wilden komen. Er is daardoor in Nederland een verkeerde visie op de Oude Loo Bijeenkomsten kwistig bevorderd.

Kaiser legde dus de schuld voor de slechte reputatie van de bijeenkomsten mede bij Juliana en Wilhelmina. Hij ging zo ver in zijn woede dat hij vanwege alle verdachtmakingen zelfs dreigde het bijltje erbij neer te gooien als vorstin en prinses zich niet anders zouden opstellen.

Op het feit, dat ik door dit alles min of meer bericht ben geworden als een obscure drijver, een godsdienstig fanaticus, die U en Uw positie schaadt en zelfs misschien bedreigt, ga ik niet in op dit moment, ofschoon ik diep beledigd ben. Maar ik ben niet bereid aan de Oude Loo Bijeenkomsten verder mee te werken, indien de afkeuring over en het wantrouwen in de wijze waarop ik mijn taak verricht, reeds maanden tevoren aanvangt, en aan de zijde van U en Prinses Wilhelmina, blijkens Uw beider uitingen, de doelstelling miskend wordt en wezenlijk verloochend uit voorkeur voor, of uit vrees voor, instanties die zich opwerpen als de vijanden van ‘Het Oude Loo’ in zijn geestelijke, edele strekking en onberispelijk eerlijke intentie.

Kortom: blijkbaar was de koningin niet in het door Kaiser gewenste gareel te houden en weigerde Kaiser op zijn beurt rekening te houden met de delicate positie waarin Juliana zich als boven de partijen staand staatshoofd bevond.⁴⁹ Ook de andere voorbereiders meenden dat Juliana gewoon diende te doen wat haar te doen stond – ongeacht haar staatsrechtelijke status. Bep Pierson bijvoorbeeld schreef daarover: ‘Je stelt je onder Zijn leiding of *niet* en voor mij is hier geen compromis mogelijk, zoals overal in de wereld. Want God laat niet met zich marchanderen en of je nu Koningin bent of niet, zij zal ook heus wel haar taak in de wereld moeten vervullen [...] en dat kan ook zij alleen maar doen, wanneer zij zich stelt onder Zijn Leiding.’⁵⁰ Ook een vorstin moest dus als ieder ander gehoorzamen aan de Allerhoogste.

Maar niet alleen had het Oude Loo het lastig met de vorstin, andersom gold het ongemak ook Juliana zelf. Zoals eigenlijk voor haar hele leven gold, was ook haar betrokkenheid bij en aanwezigheid op de Oude Loo-conferen-

Juliana samen met haar vriendinnen Rita van Heeckeren (tweede van links), Erna Mijnsen en Bep Pierson (rechts) op het Oude Loo. Ze zijn in het gezelschap van Paula Balma (links, de secretaresse van Bob Pierson) en Prebby Kesarcodi, de echtgenoot van danseres Hima Kesarcodi. De foto is vermoedelijk gemaakt in 1951 toen Hima in Amsterdam optrad in het kader van het Holland Festival.

ties een voortdurend gevecht tussen enerzijds gewoon willen zijn en tegelijkertijd een ongewone status genieten. De voorbereiders realiseerden zich dat de conferenties aan impact en belang wonnen dankzij de aanwezigheid van de vorstin, maar wilden, konden en mochten dat niet benadrukken.

Toch had Juliana voor de voorbereiders en andere naaste betrokkenen bij het Oude Loo wel degelijk een speciale opdracht, juist vanwege haar bijzondere positie als staatshoofd. Voor Kaiser en de zijnen was de vorstin degene die hun gedachtegoed naar buiten toe kon en moest uitdragen – en dat volgens hen in haar toespraken ook deed. De vorstin was degene die in haar functie moest laten zien dat een nieuw tijdperk aanstaande was. Zij was het boegbeeld dat de boodschap moest uitdragen dat God leidend was, ook al was onduidelijk hoe precies. Zij moest mede de geesten rijp maken voor de vestiging van de ‘theocratie’.

Kaiser drukte het als volgt uit: ‘Wij hebben tot elkaar gezegd: *Alles* voor onze Koningin, wier streven we menen te begrijpen. Ook achter de schermen willen wij meehelpen aan Haar werk, aan het doel dat Zij stelt. *Niet* omdat Zij Koningin is, maar omdat wij in Haar zien de Hoofdfiguur in een groot werk.’⁵¹

Gecodeerde boodschappen

Hiervoor is al beschreven dat Juliana in haar toespraken tijdens staatsbezoeken aan Groot-Brittannië (1950) en de Verenigde Staten (1952) een persoonlijke boodschap verweefde die subtiel in de lijn van het Oude Loo lag.⁵² Ook op andere buitenlandse reizen, bijvoorbeeld tijdens een staatsbezoek aan Denemarken in mei 1953, sprak ze zich in die geest uit.

God heeft ieder mens een uniek stel van mogelijkheden meegegeven en ook een uniek vermogen om opgewassen te zijn tegen de uitdagingen die die mogelijkheden hem doen. Een ieder zal zijn eigen levensbeschouwing en levenshouding moeten vinden – elk één op zijn eigen plaats, men kan zeggen vanuit zijn eigen operatiebasis. [...] Persoonlijk ondervind ik, dat er een God is, die onze levens leidt, en die het evenwicht tussen vreugde en moeilijkheden schept voor ieder van ons, met zulk een liefde en wijsheid, als wij niet kunnen peilen.⁵³

Iets soortgelijks had Juliana de Nederlandse jeugd voorgehouden tijdens een toespraak in Amsterdam in september 1953. Ze riep iedereen op zelf zijn of haar weg te gaan. ‘Voorbeelden zijn er, voldoende om ons te kunnen inspireren. Je kunt ze niet nadoen. Iedere na-aperij is een komieke vertoning. Voorbeelden zijn er om je eigen moed, geloof, geduld, liefde en wat al niet meer aan te toetsen. Maar ieder krijgt zijn eigen kansen, met zijn leven iets groots te doen.’⁵⁴ Aan het einde van de toespraak benadrukte ze nog eens wat volgens haar essentieel was: ‘Godelijke liefde leidt de mensheid naar haar hogere bestemming, en bestuurt het al’.⁵⁵ Het waren in feite een soort gecodeerde

boodschappen, die niet storend waren voor de argeloze luisteraar, maar voor de kring van het Oude Loo een speciale betekenis hadden. Met dergelijke Koninklijke terzijdes bewees Juliana haar waarde als vooruitgeschoven post van een beweging die een nieuwe tijd voorbereidde, richting 'theocratie'.

Ook in de jaarlijkse kersttoespraken van Juliana, klonk af en toe het door Kaiser en de zijnen gewenste geluid door. In die toespraken is het Nederlandse staatshoofd traditiegetrouw het meest vrij. Juliana pakte die vrijheid ook, maar nooit nadrukkelijk. Wat opvalt is dat Juliana zich in de jaren 1948 tot 1957 in haar kersttoespraken beperkte tot de christelijke gedachtewereld. Dat is wellicht niet zo verwonderlijk met Kerstmis, maar nergens in haar kerstboodschappen verwees ze naar andere religies – iets wat op het Oude Loo wel regelmatig gebeurde.

Bij Juliana ging het in haar kersttoespraken uitsluitend over de (christelijke) God. 'Christus is de bron, waarin wij alle leed, ellende en mislukking kunnen werpen, omdat hij zelf de Liefde is, die zuivert tot nieuw leven en het mensenleven van zijn begin tot zijn einde verlost, evenals het gehele wereldbestaan.'⁵⁶ Geheel in de geest van het Oude Loo benadrukte Juliana enkele malen dat niet de mens maar God de wereld regeert en dat ieder mens zijn eigen weg moet gaan, zijn eigen opdracht moet vervullen ten dienste van zijn naaste. Heel erg in lijn met de grondgedachte van de bijeenkomsten in Apeldoorn was ook de volgende constatering: 'Vrede op aarde betekent dus Zijn aanwezigheid zonder enig compromis, of bevestiging, of ontkenning, maar onoverwinnelijk als overwinnaar van de dood – zodat alle strijdtoneelen – 't zij klein, of afzichtelijk groot – moeten doodlopen op Zijn Overwinning'.⁵⁷

Ook het besef te leven in een tijd van verandering, van een naderende nieuwe tijd, paste in het gedachtegoed van het Oude Loo. 'En we verlangen ernaar, dat het ons de kracht moge schenken, onszelf te geven aan Hem, die dan dóór ons de wereld zal verheffen uit nood en verderf, tot een wereld waar de mens zichzelf in zal vinden en geven aan allen.'⁵⁸

Het valt op dat Juliana soms typisch 'hofmansiaanse' termen bezigde, zoals 'uitredding' en 'kracht-uitstraling'.⁵⁹ Daarnaast gaf ze al in 1949 de basisideeën van Kaiser in eigen woorden weer. Volgens Juliana was het goed om in de laatste dagen van het jaar 'in onszelf te keren en stil te worden. Wij, die gewend waren leiding te geven, worden tenslotte zelf weer geleid door een Hogere Leiding'.⁶⁰

Niet altijd zal Kaiser blij zijn geweest met wat Juliana te berde bracht. Zo zag de vorstin dankzij de wetenschap mogelijkheden te komen tot een betere wereld. 'Ons wordt nu een kans geboden iets van de wereld te maken. Nooit waren we technisch beter toegerust, noch geestelijk rijper, noch zo aan het losscheuren van verkeerde tradities.'⁶¹ En ook: 'Wetenschap en techniek dragen ertoe bij de mensheid te verweven tot een geheel'.⁶² Opnieuw dus, net als in de Verenigde Staten, een minder stellige afkeer van wetenschappelijke ontwikkelingen dan bij de voorbereiders van het Oude Loo, en dan met name bij Kaiser en Bep Pierson, te vinden was. Maar wat ook opvalt is dat Juliana in

1951 in haar toespraak op het Oude Loo stelliger was over de tekortschietende geestelijke ontwikkeling der mensheid dan ze met Kerstmis 1950 ventileerde!

Als er al een conclusie te trekken valt uit Juliana's toespraken, dan moet die luiden dat de vorstin zich wel degelijk bewust was van wat ze waar zeggen kon. In haar rede achter de dikke muren van het Oude Loo ging ze verder dan wat ze in het openbaar te berde bracht tijdens haar staatsbezoeken of in haar kersttoespraken. Ze was dus geen klakkeloos vertolkster van het ideeëngoed van Hofmans/Kaiser en anderen. Ze was allerm minst hun willoos slachtoffer en

Ongedateerde foto van Greet Hofmans op het Oude Loo.

nam soms duidelijk andere standpunten in dan de voorbereiders van het Oude Loo. Er is dus weinig reden aan te nemen dat Juliana bij het schrijven van haar toespraken anderen (lees: Hofmans of Kaiser) de pen liet voeren. Wel droeg ze op subtile (gecodeerde) wijze hun gedachtegoed uit.

Juliana wist mens en majesteit te scheiden, terwijl haar juist verweten werd dat niet te doen. De vraag is echter of Drees en de zijnen dat ook zo zagen. Zij meenden de grip op de vorstin kwijt te zijn en wezen (mede dankzij prins Bernhard) met een beschuldigende vinger richting Hofmans en Kaiser. En dat zou uiteindelijk voor Juliana heel vervelende gevolgen hebben.

Hofmans

Een van de centrale vragen van dit onderzoek is of er sprake was van beïnvloeding van Juliana door Hofmans en haar doorgevingen en hoe ver die ging. Dus of Juliana 'misbruikt' werd voor de vage 'theocratische' doelstellingen van Hofmans en Kaiser. Volgens prins Bernhard was zijn vrouw 'gehypnotiseerd' door doorgeefster,⁶³ maar volgens Juliana zelf was er sprake van een 'zielsverwantschap'.⁶⁴ Op grond van de bronnen in het Koninklijk Huis Archief concludeert Fasseur dat het misschien niet zo vreemd was dat de 'onzekere, met haar nieuwe taak worstelende' Juliana zich volledig overgaf aan 'zo'n wilskrachtig figuur als Hofmans', zeker nadat de kloof met Bernhard in de loop der jaren groter was geworden. De vorstin

zocht een hogere leiding in haar leven en werk. Een vrouw als Hofmans, die haar zo goed aanvoelde, die zo goed in onderlinge gesprekken kon verwoorden wat Juliana wilde of wenste, die ook dankzij haar eenvoudige opvoeding en vroegere werkkring in haar dagelijkse doen en laten zo 'gewoon' was, zo wars van stands- en rangverskil, kon haar die leiding geven. Niet door zichzelf als leidster op te werpen, maar langs indirecte weg, door haar 'doorgevingen', door haar functioneren als verbindingsvrouw tussen de koningin en het hogere. Tussen de zieneres en de koningin bleef daarbij ondanks de hartelijke toon een zekere afstand bewaard. Nooit hebben zij elkaar getutoyeerd. Juliana werd in hun correspondentie doorgaans aangesproken als 'lieve Majesteit', Hofmans als 'lieve Engel'.⁶⁵

Volgens Hofmans had de vorstin een roeping: het bevorderen van de wereldvrede.⁶⁶ Juliana omschreef het zelf aldus: 'Mee te mogen doen voor Gods grote werk, speciaal in deze vruchtbare tijd, is wat ons boven alle aardse narigheid en diep verdriet uit kan heffen'.⁶⁷ Zij had daarbij een speciale taak. Volgens Hofmans was de vorstin geplaatst op 'een uitkijkpost van waaruit U steeds meer en meer Uw signalen aan de wereld geeft' en dat met 'die merkwaardige rust in U, die op zichzelf al rustgevend is en hoop doet geven, in deze spanningsvolle wereld'.⁶⁸

In dat streven naar vrede speelde het Oude Loo een cruciale rol. Het was

het vehikel waarmee de boodschap van gehoorzaamheid aan Gods gebod kon worden verspreid. Met die conferenties in gedachten schreef Hofmans op 3 februari 1952 aan Juliana, die in de Oostenrijkse Alpen vakantie vierde: 'Hoe zeker is mij doorgegeven dat *daar*, juist *daar* het klankbord zou zijn voor de bevestiging van Uw woorden... Met Gods zegen in de bergen voor U en Uw woorden van Uw kerstrede: "De wereld houdt de ogen op Nederland gericht." Uw peinzende d.g.'.⁶⁹

Wat het effect van de doorgevingen was, bleef vaak onduidelijk. Hofmans meende dat Juliana de boodschappen niet altijd opvolgde. In 1956 getuigde doorgeefster tegen de commissie-Beel, in de woorden van Fasseur, 'dat de koningin na het horen van een doorgeving vriendelijk kon knikken en anders handelen. Kwam het Juliana niet uit, dan negeerde ze het gehoorde'.⁷⁰ Dat kwam volgens Fasseur mede doordat de doorgevingen vaak erg vaag waren – met overigens gunstige gevolgen, want de invloed van Hofmans op de koningin in staatsaangelegenheid bleef zodoende uiterst beperkt.⁷¹ Maar de vraag is, zoals Fasseur ook aangeeft, of Hofmans überhaupt wel in staatszaken geïnteresseerd was. Dat blijkt eigenlijk nergens uit.

Juliana had overigens al vroeg blijk gegeven van haar bedenkingen bij de doorgevingen, zoals ze zelf noteerde op 4 augustus 1949: 'De profetische voorlichting zal aan mijn intuïtie moeten worden onderworpen... D.w.z. dat mijn intuïtieve vermogen altijd aan de orde *moet* zijn bij dergelijke voorlichting voordat ik die gebruik of verwerp... Altijd moet de toets 'intuïtie' worden gebruikt bij het doorgegevene en het bestaande'.⁷² En dus, zoals Hofmans later zou verklaren, pikte Juliana eruit wat ze zelf belangrijk vond – en dat was overigens precies zoals doorgeefster voorhield te doen aan al degenen die haar consulteerden.⁷³

Toch dicht Fasseur Hofmans veel invloed toe en vraagt hij zich af waarom Juliana dat liet gebeuren. 'De vraag rijst andermaal waarom Juliana zich zo liet leiden door een vrouw die als een destructieve kracht op haar huwelijk inwerkte, de gezinsverhoudingen ontwrichtte en kennelijk een eigen agenda voerde.' Om daar dan de 'paradoxaal klinkende conclusie' aan toe te voegen 'dat zij zo sterk afhankelijk van Hofmans werd, omdat deze haar zekerheid en zelfvertrouwen schonk'.⁷⁴